

شورای بنیادساز علمی زکامی علیجوهران

مرکز مدیریت حوزه های علمی خواهران

معاونت پژوهش

مرکز مدیریت حوزه های علمی خواهران

معاونت پژوهش

شیوه نامه تدوین و نگارش

پژوهش های پایانی

تابستان ۱۳۹۶

مقدمه:

هدف از تدوین پژوهش های پایانی (تحقیق پایانی، پایان نامه و رساله علمی) سنجش مهارت طلبه در به کارگیری منابع اصلی و استفاده مطلوب از آنها، عمق بخشی به دانایی و توانایی، تقویت روحیه تتبع، مهارت جمع بندی اقوال، تحلیل و نقد علمی است که با استفاده از توانمندی علمی و مهارتی استاد راهنما انجام می گیرد. به منظور آشنایی طلاب با اصول اولیه نگارش و تنظیم پژوهش پایانی و حفظ وحدت رویه در نحوه آماده سازی آن، معاونت پژوهش حوزه های علمیه خواهران با اتکاء به اصول شناخته شده روش تحقیق و ملاحظه روش های پژوهش و نگارش در مراکز آموزشی مختلف، شیوه نامه حاضر را برای نگارش و تنظیم پژوهش در سطوح سه گانه ارائه نموده است. از این رو طلاب مدارس علمیه خواهران موظف اند قبل از اقدام به تنظیم پژوهش خویش، ضمن آگاهی از مفاد آیین نامه ذیربط، این شیوه نامه را به دقت مطالعه و مطابق با آن، زیر نظر اساتید راهنما و احیانا مشاور، تحقیق خود را تدوین نمایند. بدیهی است که هیئت محترم داوران نیز این شیوه نامه را ملاک داوری پژوهش های پایانی قرار خواهند داد.

بدون تردید ارایه نظرات ارزشمند اساتید محترم در تکمیل شیوه نامه حاضر موثر خواهد بود. پیشاپیش از دقت نظر و مساعدت آن بزرگواران سپاسگزاریم.

طرح کلی پژوهش های پایانی (تحقیق پایانی، پایان نامه و رساله علمی)

مجموع مطالبی که در شیوه نامه پژوهش پایانی باید به آنها توجه و در نگارش رعایت شود در عناوین هفده گانه زیر خلاصه می گردد:

۱. جلد
  ۲. صفحه عنوان
  ۳. صفحه بسم الله الرحمن الرحيم.
  ۴. اظهار نامه اصالت اثر و تقید به حقوق مادی و معنوی آن
  ۵. تصویر صورت جلسه دفاع.
  ۶. صفحه تحمیدیه.
  ۷. صفحه تقدیم.
  ۸. صفحه تقدیر و تشکر.
  ۹. صفحه چکیده.
  ۱۰. فهرست مطالب.
  ۱۱. مقدمه.
  ۱۲. فصل های تحقیق.
  ۱۳. نتیجه گیری.
  ۱۴. پیشنهادات.
  ۱۵. فهرست منابع.
  ۱۶. پیوست ها.
  ۱۷. چکیده فارسی (در صورتی که پژوهش پایانی به زبان عربی باشد).
- عناوین فوق در دو حیطه طراحی شکل و پردازش محتوا قابل بررسی است:

الف) - شکل و نمای ظاهری

۱- طرح جلد

جلد پژوهش های پایانی گالینگور و رنگ آن در تحقیق پایانی سبز و در پایان نامه سرمه‌ای تیره و در رساله علمی مشکی بوده، مطالب روی جلد زرکوب می‌شود. در نگارش مطالب روی جلد، از نوع، اندازه قلم و فاصله سطر، الگوی زیر پیروی شود. در عطف پژوهش های پایانی نیز عنوان اثر در وسط، نام محقق در قسمت بالا و مقطع تحصیلی در قسمت پایین به صورت عمودی درج می‌گردد. مواردی مانند (ص)، (س)، (ع)، (عج)، (ره) و ... روی جلد، در صفحه عنوان، فهرست مطالب، متن و ... به صورت کامل نوشته شوند، مانند: سلام الله علیها، علیه السلام، عجل الله تعالی فرجه، رحمه الله علیه و ... . ذکر عناوین و القاب مانند حجت الاسلام، دکتر، جناب آقای، سرکارخانم و ... روی جلد و در صفحه عنوان، اگر به صورت یکدست در تمام پایان نامه ذکر شود، بلامانع است. (پیوست شماره ۱)

۲- صفحه عنوان

صفحه عنوان در واقع تصویر روی جلد است و تمام مطالب نوشته شده روی جلد با همان سبک و اندازه قلم و فاصله سطر عیناً در آن تکرار می‌شود. صفحه عنوان ساده، بدون کادر و بدون شماره باشد. (پیوست شماره ۲)

۳- صفحه «بسم الله الرحمن الرحيم»

صفحه بسم الله، ساده، بدون کادر و بدون شماره باشد. در نگارش «بسم الله الرحمن الرحيم» از طرح های مختلف می‌توان استفاده کرد، اما طرح در وسط صفحه قرار داده شده، اندازه آن به گونه‌ای باشد که قسمت بیشتر صفحه را پوشش دهد. (پیوست شماره ۳)

۴- اظهار نامه اصالت اثر و تقید به حقوق مادی و معنوی آن

در این صفحه «اظهار نامه اصالت اثر و پابندی به اخلاق پژوهشی و تقید به رعایت حقوق مادی و معنوی آن» قرار داده شده و توسط طلبه امضا می‌گردد (پیوست شماره ۴)

۵- صفحه صورت جلسه:

در این صفحه، تصویر صورتجلسه تکمیل شده دفاعیه که حاوی نمره، امضای هیأت داوران و تایید مراجع ذیربط است، در اندازه A4 منعکس می شود.

۶- صفحه تحمیدیه

در این صفحه، محقق به حمد و ثنای خداوند متعال می پردازد. و ثنای خویش را با عنوان مورد بررسی ارتباط دهد. این صفحه باید ساده و بدون کادر بوده، بر اساس حروف ابجد شماره گذاری شود. متن تحمیدیه داخل کادری ساده قرار می گیرد. عنوان تحمیدیه با (Btitr12) و متن تحمیدیه همانند متن تحقیق با (B Lotu14) نوشته شود. فاصله سطرها ۱/۱۵ سانتی متر و در وسط صفحه باشد. (پیوست شماره ۵)

۷- صفحه تقدیم

در این قسمت، معمولاً محقق اثر خود را به فرد یا افرادی تقدیم می کند که مورد احترام وی هستند. مانند ذوات مقدس اولیاء الهی، شهدا و... که بهتر است مطالب تقدیم به نوعی با عنوان مرتبط باشد. این صفحه ساده بوده بر اساس حروف ابجد شماره گذاری می شود. متن تقدیم داخل کادری ساده قرار می گیرد. عنوان تقدیم و تشکر با (Btitr12) و متن تقدیم همانند متن تحقیق با (B Lotu14) نوشته شود. فاصله سطرها ۱/۱۵ سانتی متر و در وسط صفحه باشد. (پیوست شماره ۶)

۸- صفحه تقدیر و تشکر

محقق در این فراز از کسانی که در تدوین اثر او را یاری داده یا به نحوی مؤثر بوده اند، قدردانی می کند. این صفحه ساده بوده بر اساس حروف ابجد شماره گذاری شود. متن تقدیر و تشکر داخل کادری ساده قرار می گیرد. عنوان تقدیر و تشکر با (Btitr12) و متن تقدیر و تشکر همانند متن تحقیق با (B Lotu14) نوشته شود. فاصله سطرها ۱/۱۵ سانتی متر و در وسط صفحه باشد. (پیوست شماره ۷)

۹- صفحه چکیده

چکیده، نشانه احاطه محقق بر موضوع است. در چکیده ابتدا مساله تحقیق تعریف و توضیح کوتاهی در باره آن داده می شود. آنگاه به ادله و اسناد دیدگاه رقیب اشاره شده، سپس نکات مهم و کلیدی که در تحقیق به آنها پرداخته شده و دلایل آن مختصراً ذکر می گردد و در نهایت به یافته های تحقیق اشاره می شود.

هر چند چکیده در ابتدای پژوهش های پایانی می آید اما بهتر است پس از اتمام تحقیق نوشته شود تا محقق تمام مطالب را مورد بررسی قرار داده و تسلط کافی را بر موضوع به دست آورد.

چکیده حداقل ۱۵۰ و حداکثر ۳۰۰ کلمه و منحصرأ در یک صفحه A4 با فاصله خطوط یک سانتی متر آورده می شود. صفحه چکیده ساده و بدون کادر بوده، با حروف ابجد شماره گذاری می شود.

نکات مورد توجه در چکیده نویسی

- در یک تحقیق علمی، چکیده به زبان علمی و نه ادبی نوشته می شود.
  - چکیده به زبان فارسی نوشته می شود، اما در صورتی که پژوهش پایانی به زبان عربی نگاشته شود، چکیده عربی در ابتدا و چکیده فارسی نیز در پایان اثر درج می شود.
  - چکیده نباید جنبه گزارشی داشته باشد. به عبارت دیگر چکیده مروری بر مباحث و فصل های تحقیق نیست.
  - در چکیده منابع ذکر نمی شوند.
  - در چکیده تعریف لغوی کلمات نمی آید.
  - در چکیده از نقل قول مستقیم استفاده نمی شود؛ بلکه به قلم و بیان خود محقق نوشته می شود.
- کلید واژه ها :** کلیدواژه ها، اصطلاحات تخصصی و پرکاربرد تحقیق هستند که نمای کلی تحقیق در ذهن محقق را نشان می دهد و راهنمای نکات مهم موجود در طرح است. کلیدواژه ها در معرفی فضای بحث، نمایه سازی و جستجو کاربرد دارند. کلید واژه ها تعریف نمی شوند.
- کلید واژه های تحقیق در پایان چکیده ذکر می شوند و صفحه ای مجزا ندارند. تعداد کلید واژه ها بین ۳ تا ۷ واژه است. (پیوست شماره ۸).

۱۰- فهرست مطالب

تمامی عناوین فصل ها، و زیر فصل ها، بندهای موجود در پژوهش پایانی در فهرست مطالب ذکر می شوند. دقت شود در تنظیم فهرست مطالب باید نظم منطقی پژوهش پایانی و ارتباط مباحث آن با یکدیگر مشهود باشد و عناوین اصلی و فرعی از یکدیگر متمایز باشند. صفحات فهرست باید ساده و بدون کادر بوده، بر اساس حروف ابجد شماره گذاری شوند. در فهرست مطالب عناوین در سمت راست و شماره صفحه آن ها در سمت چپ ذکر می شود. بهتر است از امکانات وورد (word) استفاده شود تا فهرست مطالب به طور اتوماتیک تنظیم شود. (پیوست شماره ۹)

ب) - نمای پردازش محتوا

۱- مقدمه

در مقدمه تبیین کوتاهی از مسأله و اهداف مورد نظر در تحقیق که انگیزه اصلی نگارش شده، روش و نحوه انجام تحقیق در حد یک صفحه ۳۰۰ کلمه ای به عنوان مدخلی برای ورود بحث (در تحقیقات پایانی، پایان نامه و رساله علمی) مطرح می‌شود. بنابراین بایستی دقیق و منسجم، روشن و هدفمند باشد. از صفحه مقدمه تا آخرین صفحه پژوهش پایانی با عدد شماره‌گذاری می‌شود. صفحات حاوی عناوین فصول، نباید شماره صفحه داشته باشند، اما در شمارش صفحات لحاظ می‌شوند.

۲- فصل های تحقیق

اساس ساختار پژوهش پایانی بر فصل بندی است و تعداد فصول تحقیق بر اساس موضوع تحقیق متفاوت است. اما ممکن است یک موضوع نیاز به تفسیر و یا تبیین بیشتری داشته باشد در این صورت در ساختار تحقیق از بخش ها و فصل های زیر مجموعه آن استفاده می‌شود.

مطابق آیین‌نامه، متن اصلی تحقیق بدون احتساب فهرست منابع و ضمایم، در تحقیق پایانی نباید کمتر از ۶۰ صفحه (۳۰۰ کلمه با احتساب حروف) و بیشتر از ۱۰۰ صفحه و در پایان نامه کمتر از ۱۰۰ صفحه سیصد کلمه ای و بیشتر از ۱۸۰ صفحه و در رساله علمی، نباید از ۱۵۰ صفحه (۳۰۰ کلمه) کمتر و از ۲۵۰ صفحه بیشتر باشد.

در هنگام تنظیم فصول و ساختار تحقیق به این مسأله توجه شده، حتی الامکان تناسب حجم در آنها حفظ شود. زیر مجموعه فصول، بندها هستند. در هر صورت پایان نامه نباید با لحاظ فصل کلیات، از سه فصل کمتر باشد. در تنظیم فصول باید ارتباط منطقی میان آنها حفظ شود.

چینش مطالب پژوهش پایان نامه باید بر اساس ساختار ذیل باشد:

۱. فصل اول: کلیات (الف. مباحث مقدماتی و طرح تحقیق - ب. مفهوم شناسی) آنگاه فصول دوم و سوم و ..... نتیجه گیری و فهرست منابع می‌آید.

۲. ریز عناوین هر فصل باید بدین گونه تنظیم شود:

فرعی اول: بر اساس حروف ابجد (الف، ب، ج، د و...)

فرعی دوم: بر اساس اعداد (۱-۲-۳-۴)

فرعی سوم: بر اساس اعداد حرفی (اول، دوم، سوم، و...)

فرعی چهارم: بر اساس حروف اعداد (یک، دو، سه، چهار و...).

- تنظیم متن

مطالب در برنامه (Word 2007 و بالاتر) و یک رو یا دو رو با حفظ کیفیت خوب اثر تایپ می شود. عناوین فصل ها با (B Titr24)، زیر فصل های فرعی اول در هر فصل با (B Titr18)، عناوین بندهای فرعی دوم با قلم (B Titr 16)، زیر عناوین فرعی سوم با (B Zar 14)، زیر عناوین فرعی چهارم با (B Zar 12)، متن اصلی با قلم (B Lotus 14) و پاورقی ها با (B Lotus ۱۲) نگارش می شود. فاصله سطرها در تمامی متن فارسی ۱/۱۵ سانتی متر است. حاشیه از سمت راست صفحه ۴ سانتی متر و از بالا ۳/۵ سانتی متر، از پایین ۳ سانتی متر و از سمت چپ ۲/۵-۳ سانتی متر باشد. تعداد خطوط در هر صفحه بین ۲۲ تا ۲۴ خط با احتساب پاورقی ها بوده و عناوین فصل در وسط صفحه و با فونت (B Titr 24) آورده می شود.

در تایپ کلمات عربی از فونت Badr و انگلیسی از فونت Times new استفاده شود.

فصل نخست: کلیات و مفاهیم

این فصل شامل طرح تحقیق و احیانا چارچوب های نظری تحقیق و مفهوم شناسی است. در صورتی که قبل از ورود به محتوای اصلی، توضیحاتی نیاز بود، در فصل کلیات آورده می شود به طور مثال ممکن است عنوان تحقیق چند وجهی بوده و از جنبه های مختلف قابل بحث باشد یا دیدگاه های مختلفی در مورد آن وجود دارد که بایستی بیان شوند همچنین ممکن است بررسی تاریخیچه ضرورت یابد و یا لازم باشد مبانی نظری و اموری از این قبیل بررسی شود که بنا به درجه اولویت در قالب فصل و زیر فصل های دیگر در ذیل همین فصل به آن پرداخته می شود. اما عمدتاً در فصل اول در دو حیطه کلیات و مفاهیم بحث می شود.

- الف. کلیات

در کلیات به طرح تحقیق پرداخته می شود و طرح تحقیق شامل موارد زیر است :

۱. بیان موضوع و توضیح مسأله

۲. پیشینه تحقیق (بیان تفاوت های تحقیق حاضر با پژوهش های انجام شده).

۳. ضرورت تحقیق

۴. سؤالات تحقیق (سؤال اصلی ، سؤالات فرعی).

۵. متغیر های مسأله

۶. فرضیه های پژوهش (یا پاسخ به سوال اصلی).

۷. پیش فرضهای پژوهش (مسلمات پذیرفته شده‌ای که تحقیق بر پایه آن بنا شده است).

۸. روش پژوهش و گردآوری اطلاعات.

۹. سازمان دهی تحقیق.

۱۰. مشکلات و محدودیت‌های تحقیق.

ب. مفهوم شناسی

محقق در این قسمت مفاهیم اصلی تحقیق و احیاناً مفاهیم مشابه و همسوی با آن را به طور کامل توضیح می‌دهد و واژه‌ها مورد بررسی لغوی و اصطلاحی قرار می‌گیرند. برای این منظور باید از منابع درجه اول مانند کتب لغت معتبر، اصطلاح نامه‌ها، دانشنامه‌های مربوط به هر موضوع، استفاده شود. گاهی لازم است برخی عناوین بیشتر مورد واکاوی قرار گیرند و تنها بررسی لغوی و اصطلاحی در مفهوم شناسی کافی نباشد. به طور مثال ابعاد یک پدیده یا انواع آن و... نیز می‌بایست مورد بررسی قرار گیرد.

- سایر فصل‌ها

برحسب موضوع تحقیق و مطابق با سؤالات فرعی، یک عنوان کلی برای فصل انتخاب شده، سپس متناسب با عنوان فصل، زیر فصل‌های کلی، بندها و زیر مجموعه آن نوشته می‌شود. دقت شود در ابتدای هر فصل یک مقدمه کوتاه در حد چند سطر به عنوان نوعی مقدمه چینی و در حد مدخلی برای ورود به بحث آورده شود. این مقدمه برای آن است که محقق ابتدا فضای بحث خود را معرفی و مشخص کند و یکبار وارد اصل بحث نشود. در پایان هر فصل نیز نتیجه‌گیری در حد یک پاراگراف ارائه می‌شود. این مورد غیر از نتیجه‌گیری نهایی تحقیق است. نتیجه‌گیری در پایان هر فصل، در ارزیابی پژوهش پایانی دارای امتیاز است.

۳- نتیجه‌گیری

پس از اتمام نگارش تحقیق، محقق بایستی علاوه بر نگارش نتیجه در پایان هر فصل، نتیجه‌گیری نهایی را نیز بنویسد. محقق در این قسمت اقدام به جمع‌بندی و پاسخ به پرسش اصلی تحقیق و مقایسه

نتیجه‌های به دست آمده با هدف‌های از قبل تعیین شده و تجزیه و تحلیل قسمت‌های عمده تحقیق و ارزیابی آنها بدون ذکر ادله و شواهد می‌نماید نتیجه‌گیری نهایی، میزان درک و یا استنباط محقق از موضوع تحقیق را مشخص می‌کند. محقق ضمن نوشتن نکات برجسته و یا کاستی‌های تحقیق که احیاناً نتوانسته است به آنها پاسخ گوید، با استنباط و ارائه راه حل، تا حدی مسأله را تکمیل یا به صورت کامل مسأله را حل می‌کند. نتیجه‌گیری نهایی عنوان فصل ندارد. تنها در صفحه‌ای مجزا با عنوان «نتیجه‌گیری» درج می‌شود.

۴- پیشنهادات

در طول تحقیق ممکن است محقق به راه کارهایی در زمینه موضوع و مسئله رسیده باشد که در این قسمت آن را بیان کرده، پیشنهادات کاربردی خود را مطرح می‌نماید. همچنین ممکن است محقق به این نتیجه برسد که موضوع نیاز به پژوهش‌های دیگری دارد که در دایره پایان نامه وی نمی‌گنجد یا با آن ارتباط مستقیم ندارد. بنابراین آنها را در قالب پیشنهادات پژوهشی بیان می‌کند. این پیشنهادات می‌تواند راهگشای طلابی باشد که در جستجوی موضوعات مناسب پژوهشی هستند.

۵- فهرست منابع

فهرست تمام منابع معتبر علمی که محقق در تحقیق به آنها استناد کرده، می‌بایست در انتهای تحقیق درج گردد. بنابراین از ذکر منابعی که محقق صرفاً از آنها استفاده مطالعاتی کرده خودداری شود. در تنظیم فهرست منابع چند شیوه وجود دارد؛ گاه براساس نام کتاب و گاه بر اساس نام نویسنده تنظیم می‌گردد، اما شیوه مورد نظر در حوزه‌های علمی خواهران به شکل زیر است:

- اگر از قرآن و یا نهج البلاغه در متن استفاده شده باشد، نخست قرآن و بعد نهج البلاغه بدون ذکر مشخصات آورده می‌شود. اگر از ترجمه قرآن و نهج البلاغه استفاده شده، نام مترجم ذکر شود.
- در تنظیم فهرست منابع، به ترتیب کتب فارسی، کتب عربی، مقالات علمی- پژوهشی. استفاده شده است به ترتیب حروف الفبایی نام خانوادگی نویسنده ذکر می‌شوند.
- القاب و عناوین مانند آیت الله، حجت الاسلام، استاد، دکتر، مهندس، شهید و... در فهرست منابع حذف می‌شوند.

شیوه تنظیم فهرست منابع:

نام خانوادگی و نام نویسنده، عنوان کتاب، (مترجم یا مصحح یا محقق)، محل نشر: انتشارات، نوبت چاپ، سال چاپ.

طباطبایی، محمدحسین، المیزان، ترجمه: سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ هشتم، ۱۳۶۸.

- در تنظیم فهرست، اگر از منابع مختلف یک نویسنده استفاده شود، به جای تکرار نام وی از خط تیره استفاده می‌شود.

مانند: مطهری، مرتضی، انسان کامل، قم: انتشارات صدرا، اول ۱۳۶۸.

_____، پیرامون انقلاب اسلامی، قم: صدرا، سوم، ۱۳۷۵.

- اگر محل انتشار کتاب مشخص نباشد، واژه (بی جا) و چنانچه سال انتشار مشخص نباشد واژه (بی تا) به جای آن استفاده می‌شود.

مصباح یزدی، محمدتقی، آموزش عقاید، قم، دارالتقلین، بی تا.

الفیض الکاظمی، محسن، علم الیقین فی اصول الدین، بی جا، بیدار، بی تا.

- بعد از کتب، فهرست مقالات علمی- پژوهشی، به شکل زیر تنظیم می‌شود:

نام خانوادگی و نام نویسنده، "عنوان مقاله" داخل گیومه، نام نشریه، شماره نشریه، سال انتشار.

- فصلنامه: فیروزجایی، علی، «ارزش بدیهیات در فلسفه مشاء»، فصلنامه حکمت، ۱۳۹۰، شماره ۳۸.

۶- پیوست‌ها

پیوست پژوهش پایانی شامل تصاویر، جداول، نمودارها و سایر مواردی است که در صورت لزوم برای تکمیل اطلاعات پایان نامه به آن ضمیمه می‌شوند. پیوست‌ها بعد از فهرست منابع قرار می‌گیرند. شماره گذاری صفحات پیوست با حروف ابجد انجام می‌شود (از ابتدای حروف ابجد).

- تصاویر، جداول و نمودارها باید دارای شماره و عنوان باشند که به صورت وسط چین در زیر آنها نوشته می‌شود.

۷- چکیده فارسی

چنانچه پژوهش پایانی به زبان عربی نگاشته شود، علاوه بر چکیده عربی در ابتدای تحقیق، چکیده فارسی آن نیز پس از پیوست‌ها قرار می‌گیرد.

- نحوه شماره گذاری صفحات

شماره صفحات در پایین صفحه، قسمت وسط قرار می‌گیرد. فاصله شماره تا پایین صفحه اسانتی متر است. بهتر است برای شماره گذاری صفحات از امکانات ورد (word) استفاده شود.

یادآور می شود: صفحات قبل از تحمیدیه فاقد شماره است. از صفحه تحمیدیه تا مقدمه با حروف ابجد و از مقدمه تا آخرین صفحه تحقیق با اعداد ترتیبی شماره گذاری می شوند. صفحات حاوی عناوین فصول نباید شماره صفحه داشته باشند، اما در شمارش صفحات لحاظ می شوند. پیوست ها نیز با حروف ابجد شماره گذاری می شوند.

- ارجاعات (پاورقی)

پاورقی به توضیح، ترجمه، اظهار نظر، یادداشت و یا ارجاعی گفته می شود که بیرون از متن و در پایین صفحه می آید. پاورقی ها از نظر محتوا و اطلاعاتی که در بر دارند به توضیحی، ارجاعی و ترکیبی تقسیم می شوند. پاورقی ها در زیر یک نیم خط پررنگ و دو شماره ریزتر از قلم متن یعنی با (۲ Lotus B) نوشته می شود. پاورقی های هر صفحه به طور جداگانه از عدد ۱ شروع می شود. فاصله آخرین خط پاورقی با لبه پایینی صفحه، ۲ سانتی متر است.

برای ارجاع دهی شیوه های مختلفی وجود دارد. ارجاع در پایان هر فصل (پی نوشت)، ارجاع در پاورقی و ارجاع درون متن، سه شیوه عمده اند. ملاک در انتخاب هر شیوه، سهولت، تمرکز ذهنی خواننده و رواج آن در مجامع علمی است. البته نحوه ارجاع دهی نیز باید بنا به شیوه نامه نگارش هر مؤسسه یا مرکز علمی- پژوهشی صورت گیرد. شیوه ارجاع در پژوهش های پایانی حوزه های علمیه خواهران، ارجاع در پاورقی و شیوه ارجاع در مقاله علمی، ارجاع درون متن است. القاب و عناوین مانند آیت الله، حجت الاسلام، استاد، دکتر، مهندس، شهید و... در پاورقی حذف می شوند.

انواع پاورقی

۱- پاورقی توضیحی

در این نوع پاورقی به شرح اصطلاحات دشوار، توضیح وقایع و پدیده های ناشناخته، ترجمه و یا نقد و نظر در مورد مطلبی پرداخته می شود.

۲- پاورقی ارجاعی

این نوع پاورقی به منظور اعتبار بخشیدن به تحقیق است و شامل منابعی است که به نحوی از آنها در تحقیق استفاده شده است و به نوعی بیانگر امانت‌داری پژوهشگر است.

۳- پاورقی ترکیبی

از ترکیب پاورقی توضیحی و ارجاعی پدید می‌آید. زمانی که محقق در پاورقی توضیحی خود از منبع دیگری کمک گرفته است، علاوه بر توضیح آن مطلب در پاورقی، نشانی کامل منبعی که از آن گرفته شده است نیز در انتهای توضیح ذکر می‌شود.

- شیوه تنظیم پاورقی ارجاعی

پاورقی ارجاعی بسته به نوع منبع، اشکال مختلفی دارد:

الف) کتاب:

نام و نام خانوادگی نویسنده، عنوان کتاب، نام مترجم یا مصحح یا محقق، محل چاپ، انتشارات، سال چاپ، نوبت چاپ، جلد، صفحه.

مثال: مرتضی مطهری، اسلام و مقتضیات زمان، قم: صدرا، ۱۳۷۳ سوم، ج ۲، ص ۳۵.

اگر همان منبع بلافاصله بعد از منبع قبلی ذکر شد، به جای تکرار سند، کلمه «همان» آورده می‌شود.

مثال: فرض کنید محقق از کتاب مرتضی مطهری، اسلام و مقتضیات زمان، ج ۲، چاپ سوم، قم: صدرا، ۱۳۷۳، ص ۳۵ مطلبی را نقل و نشانی آن را ذکر کرده است. اگر محقق بلافاصله در بند بعدی و یا در صفحه یا صفحات بعد، دوباره از این کتاب و همان صفحه استفاده کرد، بدون این که در این بین از منبع دیگری استفاده کند، به جای نشانی، کلمه «همان» ذکر می‌شود.

- اگر فقط شماره صفحه عوض شده بود، شماره صفحه ذکر می‌شود. مثال: همان، ص ۴۰

- اگر همان منبع با فاصله آورده شود، مثلاً از کتاب «اسلام و مقتضیات زمان» مطلبی ذکر شده و در صفحات یا فصل‌های بعدی، پس از استفاده از سایر منابع، دوباره از این کتاب استفاده شود، به این صورت ارجاع داده می‌شود:

نام و نام خانوادگی نویسنده، عنوان کتاب، شماره صفحه.

مثال: مرتضی مطهری، اسلام و مقتضیات زمان، ص ۳۶

- چنانچه این منبع با تجدید نظر یا اضافات مجدداً چاپ شده و محقق ناگزیر به استفاده از چاپ جدید باشد، در این صورت بایستی نشانی آن و یا تغییرات آن در پاورقی می‌آید.

در صورتی که نویسنده چند کتاب داشته باشد و از منابع مختلف وی با فاصله استفاده شود، برای بار نخست نشانی‌ها کامل نوشته شده، اما در ارجاعات بعدی به صورت زیر عمل می‌شود:

نام و نام خانوادگی نویسنده، عنوان کتاب، شماره صفحه.

- مرتضی مطهری، اسلام و مقتضیات زمان، قم: صدرا، سوم، ۱۳۷۳، ص ۳۵
- مرتضی مطهری، عدل الهی، ج ۲، ص ۶۵
- اگر کتابی دو یا سه نویسنده داشته باشد، به ترتیبی که نام آنها روی جلد کتاب درج شده، در پاورقی آورده می‌شود.
مثال:
- احد فرامرز قراملکی احد، عذرا شالباف، تدوین پایان نامه (شیوه ها و مهارت ها)، قم: زیتون، ۱۳۸۹، ص ۱۸
- اما اگر بیشتر از سه نویسنده باشد: نام و نام خانوادگی اولین نویسنده به همراه کلمه (و دیگران) آورده می‌شود.
به طور مثال: محمدعلی عسکری و دیگران، سرشت انسان از دیدگاه فلاسفه مسلمان،....
اگر کتاب دارای مجموعه نویسندگان بوده و نویسنده اصلی مشخص نیست یا توسط ارگانی به چاپ رسیده است، نام ارگان یا عبارت مجموعه نویسندگان درج می‌شود.
مثال: کمیسیون سیاست های راهبردی مجلس، سیاست های حاکم بر نظام تعلیم و تربیت، تهران: مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷، ص ۱۸
- اگر در ارجاع فقط از یک صفحه منبعی استفاده شود، علاوه بر اطلاعات دیگر، شماره صفحه به صورت ص ۱۲۰ نوشته می‌شود. اما اگر از چند صفحه متوالی استفاده شود به صورت صص ۱۲۰-۱۲۵ نوشته می‌شود.
مثال:
- مرتضی مطهری، انسان کامل، قم: صدرا، ۱۳۶۸. صص ۲۰-۱۸
اگر محقق یک مطلب را از کتب مختلف چند نویسنده یا چند مفسر بیان می‌کند، نشانی هر کدام به ترتیب اولویت ذکر می‌شود. اولویت با منبعی است که محقق به طور مستقیم از آن استفاده کرده است. در ادامه سایر منابعی که به گونه‌ای همین مبحث را بیان کرده‌اند با حرف (و) به آن عطف می‌شوند مثلاً:
- مرتضی مطهری، انسان کامل، ص ۱۸ و عبدالله جوادی آملی، زن در آینه جلال و جمال، قم: اسراء، ۱۳۷۸، ص ۵ و..
- چنانچه منبعی از سوی چند ناشر منتشر شده و یا در چند نوبت و در سال های مختلف چاپ شود، حتی الامکان پژوهشگر باید از یک چاپ از انتشاراتی مشخص استفاده کند.

شیوه ارجاع دهی به آیات:

- در ارجاع به آیات، ابتدا نام سوره، سپس شماره آیه ذکر می‌شود. مثال: بقره، ۳۹ و در برخی موارد شماره سوره را داخل پرانتز رو به روی اسم سوره درج می‌کنند که هر دو شیوه معمول

است. در پژوهش های پایانی حوزه های علمیه خواهران ذکر شماره سوره توصیه می شود. مثال:
بقره (۲)، آیه ۳۹.

شیوه ارجاع دهی به احادیث:

در صورتی که احادیث در منبعی دارای شماره باشند، علاوه بر سایر مشخصات، شماره حدیث نیز ذکر می شود.

مثال: محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، بیروت دارالکتب العلمیه، اول، ۱۴۱۲، ج ۲، ص ۱۱، ح ۲۵.

ب) مجموعه مقالات

نام و نام خانوادگی نویسنده، "عنوان مقاله" داخل گیومه، عنوان کتاب مجموعه مقالات، نام و نام خانوادگی گردآورنده، محل انتشار: نام ناشر، سال نشر، شماره چاپ، شماره صفحه.

مثال:

اکبرقاسمی، "شیوه های نوین استعماری در آفریقای جنوبی"، مجموعه مقالات استعمار فرانسه، دیانت، تهران: هاشم، نشر افق، سوم، ۱۳۷۸، ص ۶۴

ج) مقالات علمی - پژوهشی^۱

نام و نام خانوادگی نویسنده، عنوان مقاله، مترجم (اگر مقاله ترجمه شده باشد) نام نشریه، سال انتشار، شماره نشریه، شماره صفحه.

مثال: علی فیروزجایی، ارزش بدیهیات در فلسفه مشاء، فصلنامه حکمت، ۱۳۹۰، شماره ۳۸، ص ۲۲

در مورد مقالات دائرة المعارفها، پس از نام مجموعه به نام ویراستار یا سر ویراستار و مشخصات چاپی اشاره می شود.

مثال: ناجی حسین، «پوریای ولی»، دایرة المعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی،

تهران، مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۳، صص ۷۴۳ - ۷۴۴.

تذکرات مهم در تنظیم متن اصلی

^۱ . مقالاتی که از نشریات غیر علمی پژوهشی باشد منبع محسوب نمی شود.

پژوهش های پایانی به زبان فارسی نوشته می شود. نگارش آن به زبان عربی تنها در صورتی مجاز است که محقق کاملاً به زبان عربی فصیح و معاصر مسلط باشد.

متن پژوهش پایانی یک نوشته علمی است و باید با زبان علمی نگاشته شود. در نگارش متن اصلی موارد ذیل مورد توجه قرار گیرد:

- روان بودن و رسایی متن: از به کارگیری واژه های نامأنوس، عبارات پیچیده و نامفهوم، جملات طولانی و... پرهیز شود.

- پرهیز از به کارگیری واژه های غیر فارسی در متن و چکیده: از به کاربردن واژه های (عربی، انگلیسی و...) در متن خودداری شود. اگر لازم بود واژه های نوشته شود معادل فارسی آن را در متن اصلی نوشته و با شماره مشخص می کنند. عربی یا لاتین آن واژه در پاورقی، نگاشته می شود.

- پرهیز از اوصاف و القابی مانند علامه، آیت الله، حجت الاسلام، پرفسور، دکتر، جناب آقای، سرکارخانم و... در متن تحقیق؛ مگر اوصاف و القابی که برای شخص علم شده باشد مانند علامه طباطبایی، امام خمینی، شهید مطهری و...

- پرهیز از قلم فرسایی طولانی و بیهوده و به کارگیری واژه های احساسی

- رعایت علائم نگارشی و ویرایشی در متن

- تطابق محتوا با عنوان: محقق بایستی مطالب محتوایی را در راستای عنوان مصوب و مطابق با طرح تفصیلی بنویسد.

- نگارش و بازنویسی محتوا به قلم محقق: مجموعه مطالب و عباراتی که به صورت مستقیم از منابع نقل می شود، نباید ساختار کلی تحقیق را تشکیل دهد. به گونه ای که اگر آن مطالب از متن حذف و برداشته شود، ساختار کلی تحقیق آسیب ببیند. لازم به ذکر است که نقل قول های مستقیم جزء حداقل ۱۰۰ صفحه محاسبه نمی شود.

نقل قول در متن

مطالبی که بدون دخل و تصرف عیناً از یک منبع، نقل قول مستقیم می شوند، با دوفونت ریزتر از متن اصلی (B Lotus 12) چپ چین نوشته و داخل گیومه «...» قرار می گیرند. اما اگر نقل قول کمتر از دو سطر باشد، داخل متن اصلی، با همان قلم داخل گیومه نگاشته می شود.

در متن اصلی حتی الامکان از ترجمه آیات و روایات استفاده شود. ترجمه به صورت چپ‌چین و داخل گیومه قرار می‌گیرد و اصل آیه یا روایت و نشانی آن در پاورقی ذکر می‌شود. در صورت نیاز به ذکر آیات و روایات درون متن، حتماً به صورت **بولد (پررنگ)** و داخل گیومه نوشته، ترجمه و نشانی آن در پاورقی ذکر می‌شود.

(پیوست شماره ۱)

پایان نامه^۲ (B Titr18)

رشته: (B Titr18)

قضا و قدر الهی و شرور از دیدگاه ابن سینا،

ملاصدرا و علامه طباطبایی (B Titr28)

استان ..... شهر ..... مدرسه علمیه ..... (B Titr14)

استاد راهنما (B Titr12)

حجت الاسلام والمسلمین حسن جمالوند (B Titr14)

استاد مشاور (B Titr12)

سرکار خانم دکتر نرگس خاکسار (B Titr14)

نگارنده (B Titr12)

زهرا کمالی (B Titr14)

سال تدوین (B Titr14)

1396

زهرا ... (B Titr14) قضا و قدر الهی و شرور از دیدگاه ابن سینا، ملاصدرا و علامه طباطبایی (B Titr14) سطح ۳ (B Titr14)

۲. در صورتی که پژوهش پایانی مربوط به سطح دو باشد باید عنوان تحقیق پایانی و اگر سطح چهار باشد عنوان رساله علمی قید شود.

پایان نامه (B Titr18)

رشته: (B Titr18)

قضا و قدر الهی و شرور از دیدگاه ابن سینا ،

ملاصدرا و علامه طباطبایی (B Titr28)

استان ..... شهر ..... مدرسه علمیه ..... (B Titr14)

استاد راهنما (B Titr12)

حجت الاسلام والمسلمین .... (B Titr14)

استاد مشاور (B Titr12)

سرکار خانم ..... (B Titr14)

نگارنده (B Titr12)

زهرا ... (B Titr14)

سال تدوین (B Titr14)

1396

(پیوست شماره ۳) (کادری که در نمونه ملاحظه می شود، صرفاً برای تشخیص محدوده عکس است).

« اظهار نامه اصالت اثر و تقید به حقوق مادی و معنوی آن »

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر علمی - پژوهشی متعلق به مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران، طلبه و استاد راهنما است.

اینجانب ..... طلبه مدرسه علمیه ..... با کد
طلبگی.....

نگارنده: تحقیق پایانی □ پایان نامه □ رساله علمی □ با عنوان :.....اذعان
می نمایم که :

۱) این تحقیق قبلاً برای احراز هیچ مدرک علمی هم سطح یا بالاتر ارایه نشده است؛

۲) مطالب مندرج در این اثر برداشت، جمع آوری و تدوین صرف نبوده و حاصل کار پژوهشی این
جانب است؛

۳) دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن ها استفاده شده و حق الناس محسوب
می شود؛ مطابق مقررات، ارجاع شده و در فهرست منابع و مأخذ نیز ذکر گردیده است؛

۴) استفاده از این اثر به صورت مکتوب اعم از: کتاب یا مقاله و یا موارد مشابه دیگر، پس از کسب
مجوز از معاونت پژوهش حوزه های علمیه خواهران صورت خواهد گرفت و افزون بر آن، به نام
نگارنده و استاد راهنما در مقدمه - بر مبنای اجازه استاد راهنما در کاربرگ تایید اعتبار علمی اثر -
اشاره خواهد شد.

در صورت اثبات عدم پایبندی به موارد پیش گفته (در هر زمان) اعتبار علمی و ارزش مدرک تحصیلی
صادر شده، به حالت تعلیق در آمده و در کمیسیون امور خاص استان یا مرکز تعیین تکلیف خواهد
شد.

تاریخ و امضاء

حمد و سپاس خدایی را که گردش کائنات را بر مدار توحید بنا نهاد و جمله مخلوقات را «طوعاً و کرها» را بر محور آن به حرکت واداشت. آنگاه اعجاب انگیز ترین مخلوق خویش را که مسجود ملائک قرار گرفته بود به رخ عالم علیا کشید و خود را به جهت چنین خلقت سترگی ستود: «فتبارک الله احسن الخالقین». پس از آن آیات «آفاق» ی و «انفس» ی خویش را فراروی انسان نهاد و بزرگترین کتاب هستی و تنزل یافته از عالم علوی را به دنبال سلسله پیام‌آوران خویش هم‌نشین موجودی قرار داد که مدال «ولقد کرماً بنی آدم» بر شانه‌های او می‌درخشید. اینک این مائیم و نشانه‌های تکوینی و تدوینی حق، تا راه خود را از پس «ظلمات فوق ظلمات» به سمت ابدیت بیائیم.

تقدیم

تقدیم به پیامبر رحمت، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و مولای متقیان علی ابن ابیطالب و همسرشان زهرا ی مرضیه سلام الله علیها و اولاد مطهر و معصومین از ذریه پاک ایشان و آخرینشان منجی بشریت و درهم کوبنده مستکبرین و مشرکین و منافقین حضرت حجت ابن الحسن العسکری عجل الله تعالی فرجه الشریف

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از زحمات

استاد راهنمای گرامی ..... که با راهنمایی های دقیق و دلسوزانه خود مرا در بسامان رسیدن تحقیق حاضر یاری کردند ؛ کمال تشکر و قدر دانی را دارم و نیز از استاد مشاور محترم ..... که در این راه از مشاوره های لازم دریغ نورزیدند ؛ تشکر می نمایم.

همینطور از همسر گرامی ام که در این مسیر با تحمل و بردباری مشوق راهم بودند، صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم.

در آخر نیز سپاس از تمام کسانی که اینجانب را در تهیه و تنظیم این پژوهش یاری رسانیدند.

مجموعه‌ی جهان هستی نظام احسن و مظهر اسمای حق تعالی است. تفحص در کلام حکما نشان می‌دهد آنچه شر پنداشته می‌شود یا عدمی است و یا نسبی و در واقع در جهان چیزی جز خیر و حسن مشهود نیست. ملا صدرا، ابن سینا و علامه طباطبائی از جمله فلیسوفانی هستند که به تناسب بحث قضا و قدر، تبیین جامعی از ابعاد مسأله شرور ارائه داده‌اند و در بیشتر آثار فلسفی خود از نظریه عدمی بودن شرّ دفاع و آن را برهانی دانسته‌اند. نظام احسن برخاسته از علم الهی در دستگاه فلسفی این اندیشمندان به طور خاص، جایگاه ویژه‌ای دارد. ملا صدرا بر پایه نظام فلسفی خود جهان هستی را برآمده از علم الهی میدانند. وی بر اساس مبانی فلسفی خود از جمله؛ اصالت وجود، تشکیک در وجود، نیست انگاری شر و مساوقت وجود با خیر به مسأله شرّ پاسخ می‌گوید و قضا و قدر الهی را دو مرتبه از مراتب علم خداوند می‌داند. علامه طباطبائی از یک سو همانند ملا صدرا نظام حاکم بر هستی را استوارترین نظام دانسته و آن را مبرهن ساخته است و از سوی دیگر از نظریه نیست انگاری شرّ دفاع نموده، از این طریق به مسأله شرّ پاسخ می‌گوید. از دیدگاه ابن سینا قضا، وجود موجودات در عالم عقلی و قدر ایجاد اسباب برای مسببات است. به عقیده وی با وجود اینکه خداوند قادر مطلق است، حذف شرور غیر ممکن است زیرا وجود شرور جزئی در نظام هستی، لازمه عالم مادی است. در نگاه کلی، همه چیز در نظام آفرینش زیبا و احسن است. ماده و جهات امکانی، همچنین تضاد و تصادماتی که در بین متحرکات و عالم ماده وجود دارد، زمینه و سبب بروز شرّ را بطور نسبی و بالعرض در قضای الهی فراهم کرده است و هر سه حکیم به آن اذعان دارند.

کلید واژه‌ها: قضا، قدر، نظام احسن، خیر، شر، علم الهی.

نمونه فهرست مطالب

۱	مقدمه
۳	فصل اول: کلیات تحقیق
۴	الف: طرح تحقیق
۵	۱. بیان موضوع و توضیح مسأله تحقیق
۶	۲. پیشینه تحقیق
۶	۳. ضرورت تحقیق
۷	۴. سوالات تحقیق
۷	۵. متغیرهای مسأله تحقیق
۷	۶. فرضیه های پژوهش
۷	۷. پیش فرض های تحقیق
۸	۸. روش پژوهش و گردآوری اطلاعات
۹	۹. سازماندهی تحقیق
۹	۱۰. محدودیت ها، مشکلات و موانع تحقیق
۱۰	ب: مفهوم شناسی
۱۰	۱. قضا
۱۰	یک: قضا در لغت
	اول: در قاموس المحيط
	دوم: در لسان العرب
	دو: قضا در اصطلاح
۱۱	۲. قدر

یک: قدر در لغت ۱۵

دو: قدر در اصطلاح ۲۰

۳. شرور ۲۱

یک: شرور در لغت ۳۵

دو: شرور در اصطلاح ۵۲

فصل دوم: قضاء و قدر از منظر ابن سینا، ملاصدرا و علامه طباطبایی ۶۵

الف: قضا و قدر از دیدگاه ابن سینا ۸۰

ب: قضا و قدر از دیدگاه ملاصدرا ۸۱

ج: قضا و قدر از دیدگاه علامه طباطبایی ۹۳

د: اشتراکات و افتراقات دیدگاه سه حکیم در رابطه با قضا و قدر ۱۱۵

فصل سوم: شرور از دیدگاه ابن سینا، ملاصدرا و علامه طباطبایی ۱۳۲

الف: شرور از دیدگاه ابن سینا ۱۴۵

ب: شرور از دیدگاه ملاصدرا ۱۴۸

ج: شرور از دیدگاه علامه طباطبایی ۱۴۸

د: اشتراکات و افتراقات دیدگاه سه حکیم در رابطه با شرور ۱۴۸

نتیجه گیری ۱۴۸

فهرست منابع ۱۴۸